

მანანა კვატია*

მიკროაკოკალიფსის კონცეპტის ჰუმანისტური პროგნოზირების პარადიგმული მოდელი

თანამედროვე სამყაროს ცივილიზაციური მეტამორფოზა ახალი დროითი განზომილებების, ცნობიერების, იდეოლოგიების შექმნას, არსებული სივრცის გაფართოებას და მომავლის არაპროგნოზირებადი რეალობის გონივრულად გააზრებას ითხოვს. „ისტორიის დასასრულის“ ეგზისტენციურმა პარადიგმამ თანამედროვეობაში გაურკვევლობის შეგრძნება გააძლიერა, რამაც ფუტუროლოგიური კვლევების მოთხოვნილება გაააქტიურა. ინგლისელი მოაზროვნე ფრენსის ბეკონი მრავალი წლის წინ მედიტირებდა: „ცოდნა ძალაა, ფუტუროლოგია კი საშუალებას გვაძლევს, დავინახოთ, თუ როგორი ძალა ექნება მომავალს“. ამერიკელი სოციოლოგის, ალვინ ტოფლერის დეფინიციით, „ფუტუროლოგია – ეს არ გახლავთ მომავლის წინასწარმეტყველება, არამედ ის მისი შექმნაცაა“. თეორეტიკოსები განმარტავენ, რომ ფუტუროლოგია (*future studies*) სოციოლოგიის განშტოებაა, ტექნოლოგიური ფუტუროლოგია ამ მეცნიერების ფუნდამენტი, ხოლო ჰუმანისტური ფუტუროლოგია – მისი მწვერვალი. დღეს მომავლის ჰუმანისტური მოდელების განჭვრეტა ტექნოლოგიურ პროგრესზე ნაკლებად აქტუალური არ არის. კაცობრიობას ეგზისტენციურად აინტერესებს, თუ როგორ შეიცვლება ადამიანის არსებობა ახალი, ციფრული ცივილიზაციისა და გაუთვალისწინებელი, გლობალური კატასტროფების ეპოქაში, რა ცვლილებები მოხდება ადამიანის ცხოვრებაში, შეიცვლება თუ არა თვით ადამიანი. სწორედ ამ კითხვებზე პასუხების ძიებამ შუწყო ხელი უტოპიისა და დისტოპიის, როგორც სოციალური თეორიებისა და ლიტერატურული ჟანრების განვითარებას. ეგზისტენციალისტთა კონცეფციით, „სიკეთე ჩვენთვის არ შეიძლება იყოს ის, რაც არ არის სიკეთე სხვებისათვის“. შესაბამისად, ყოფნა-არყოფნის მიჯნაზე მყოფი ტექნოკრატიული კაცობრიობისათვის ეგზისტენციური მნიშვნელობისა არის მომავლის საზოგადოების ჰუმანისტური მარკერების ძიება, როგორიცაა სოციუმის წევრთა ურთიერთდახმარების, ადამიანური მხარდაჭერისა და თანადგომის, თანაგრძნობისა

* ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომელი. <https://orcid.org/0009-0003-7218-3360>

და ემპათიის კონცეპტები. სტატიაში სწორედ ამ პერსპექტივიდან განვიხილავთ პორტუგალიელი მწერლის, ჟოზე სარამაგუს რომანს „სიბრმავე“.

ჟოზე სარამაგუს ცხოვრება რთული და წინააღმდეგობრივი მსოფლმხედველობით გამოირჩევა. 1969 წლიდან ის კომუნისტური პარტიის წევრი იყო, საკუთარ თავს ათეისტს და პესიმისტს უწოდებდა. პორტუგალიის საზოგადოება მას ხშირად აკრიტიკებდა, განსაკუთრებით, „იესოს სახარების“ (1991) გამოქვეყნების შემდეგ. სარამაგუ თვითნასწავლი გახლდათ, ღარიბ ოჯახში დაიბადა და საშუალო განათლებაც ვერ მიიღო, ტექნიკუმი დაამთავრა და შრომით საქმიანობას ეწეოდა. ევროპაში მწერალს აღიარება მოუტანა რომანმა „მოგონებები მონასტერზე“ (1982), რომელმაც ვატიკანი დიდად აღაშფოთა. 1998 წელს სარამაგუმ ნობელის პრემია მიიღო ფორმულირებით: „ის იყენებს იგავებს, გამყარებულს წარმოსახვით, თანაგანცდითა და ირონიით და საშუალებას იძლევა, გავიგოთ ილუზორული რეალობა“. ვატიკანთან მწერლის დაპირისპირებამ ჟოზე სარამაგუ იძულებული გახდა, საცხოვრებლად ესპანეთში გადასულიყო.

ჟოზე სარამაგუს მაგიური რეალიზმის წარმომადგენლად მიიჩნევენ. მწერალი გასული საუკუნის ერთ-ერთ ყველაზე ინტელექტუალ ავტორად ითვლება. კრიტიკოსი ჰაროლდ ბლუმი მას „პორტუგალიელ გენიოსს“, „ახალ შექსპირს“ უწოდებდა და წერდა: „სარამაგუს გენია უჩვეულოდ მრავალმხრივი იყო“. ჟოზე სარამაგუს პროზის ლაიტმოტივად კაცობრიობის თანასწორობისა და ჰუმანიზმის იდეა სახელდება. მწერლის ინტენციით, ტექნიკურ საშუალებებზე დამოკიდებული, გლობალიზაციის ეპოქის ადამიანები ბუნებასთან, თანამოძმეებთან კავშირს წყვეტენ და თანდათან მორალურ, სულიერ სიბრმავეში იძირებიან.

რომანი „სიბრმავე“ დისტოპიაა, რომელშიც სიბრმავის უეცარი ეპიდემიით გამოწვეული საზოგადოებრივი სტრუქტურების კრახი და ქაოსი არის აღწერილი. მოცემული ტექსტი სამეცნიერო სივრცეში ფართოდ არის დამუშავებული. მას განიხილავენ როგორც თანამედროვე გლობალიზებულ სამყაროში დეჰუმანიზაციის შიშის ამსახველ რომანს რომელიც პანოპტიკურ საზოგადოებას ქმნის¹. სანდრა კუმარმოტო სტენლის სტატია (2004) დეტალურად იკვლევს „პანოპტიკური ხედვის დაშლას“ და სოციალური წესრიგის რღვევას, რომელშიც მარეგულირებელი ინფრასტრუქტურა ირღვევა და ინდივიდები სხეულის ძირითად ფუნქციებზე კონტროლს კარგავენ.² კარიმისა და ფარჰანის კვლევა (2022) რომანს „აპოკალიფსური რომანის“ ჟანრად აიდენტიფიცირებს.³ ამის მსგავსად, იორგესა

¹ Esmaeili, Zohdi, 2015.

² Stanley, 2004.

³ Kareem, Farhan, 2022.

და კარვალის სტატიაში (2023) აღნიშნულია, რომ თავშესაფრის გარემო წარმოადგენს დისტოპიურ სივრცეს, რომელიც განასახიერებს „ჰეტეროტოპიას“ და „ფუკოს პანოპტიკონს“⁴. ახტარის სტატია (2023) განიხილავს, როგორ იწვევს დაავადება ანარქიას, ქაოსს და საზოგადოების დესტაბილიზაციას, ავლენს ტრადიციული ღირებულებების სისუსტეს და კაცობრიობის ბნელ მხარეს⁵. ნეივა (2020) დისტოპიური კონტროლის მექანიზმებს იკვლევს ბიოპოლიტიკის ანალიზით⁶. სანტოსი (2022) სიბრმავის ეპიდემიას კაპიტალისტური სოციალური გაუცხოების მეტაფორად განიხილავს, რაც დეჰუმანიზაციის პროცესსა და ეგზისტენციურ ნიჰილიზმს წარმოაჩენს⁷. ნოგეირა (2020) მიიჩნევს, რომ ბოროტება არის რომანის „ცენტრალური მორალური კატეგორია“ და იკვლევს, როგორ ამორებს ადამიანებს დისტოპიური სცენარი რელიგიურ მრწამსს, რათა გამოავლინოს ადამიანის მორალური მარცხი⁸. მიუხედავად ზემოჩამოთვლილი ტექსტის მრავალმხრივი ინტერპრეტაციებისა, არც ერთი ავტორი არ ამახვილებს ყურადღებას რომანის პროვიდენციალურ ასპექტებსა და ემპათიის ბუნებაზე. წარმოდგენილი სტატია რომანის სწორედ ამ ასპექტების წარმოჩენას ითვალისწინებს.

სპეციალისტთა დეფინიციით, ემპათია განისაზღვრება, როგორც უნარი, შენი თავი სხვის ადგილას დააყენო და გაიგო მისი გრძნობები და განცდები (მიუთითებენ, რომ ტერმინი „ემპათია“ 1909 წელს გამოიყენა ფსიქოლოგმა ედვარდ ბრენფორდ ტიტჩენერმა). ემპათიას შეცნობის მეთოდს უწოდებენ, სიმპათიას – ურთიერთობის მეთოდს. შესაბამიად, ემპათი (პიროვნება) აღიქმება, როგორც ადამიანი, რომელსაც შეუძლია, განასხვავოს და გაიგოს ირგვლივ მყოფთა ემოციები. ირკვევა, რომ მსოფლიოს მოსახლეობაში ამგვარი ადამიანების რაოდენობა არც ისე დიდია. ლონდონელი მეცნიერების კვლევით, მოსახლეობის სულ 1-2 პროცენტი გახლავთ ემპათი. მეტიც, ემპათებს ზემგრძნობიარე სარკისებრი ნეირონები აქვთ, რომლებიც პასუხისმგებელი არიან ისეთი გრძნობების წარმოქმნაზე, როგორებიცაა თანაგრძნობა და სიყვარული.

ემპათიის კონცეპტში განასხვავებენ: ემოციურ თანაგრძნობას (სხვისი პრობლემების, ემოციების გააზრების უნარი, როცა ადამიანი სხვის ტკივილს აღიქვამს, როგორც საკუთარს). კოგნიტურ თანაგრძნობას (სხვისი ემოციების გაგების უნარი – როცა უსმენ სხვას, მაგრამ არ ხარ ვალდებული, მისი ემოცია გაიზიარო),

⁴ Jorge, Carvalho, 2023.

⁵ Akhtar, 2023.

⁶ Neiva, 2019.

⁷ Santos, 2022.

⁸ Nogueira, 2020.

თანამგრძნობ (გულშემატკივრულ) ემპათიას, რომელიც გვიბიძგებს ქმედებისაკენ, დავებმართ სხვას და ა.შ. ემპათია სხვადასხვა კონკრეტულ ვითარებაში სხვადასხვაგვარად შეიძლება გამოვლინდეს. მას სოციალური გაადამიანურებასა და სრულქმნაში განსაკუთრებული დატვირთვა ენიჭება.

ვფიქრობთ, ემპათიის პარადიგმატიკის მხატვრული კვლევის ნიმუშია თანამედროვეობის გამორჩეული დისტოპიური რომანი „სიბრმავე“ (1995). ჩვენი დაკვირვებით, ეს იგავურ-ალეგორიული რომანი მიკროაპოკალიფსის კონცეპტის ჰუმანისტური პროგნოზირების პარადიგმული მოდელიც გახლავთ. ის პროვიდენციური რომანია, რომელშიც სარამაგუ ნამდვილ მინიერ ჯოჯოხეთს აღწერს – „თეთრი დაავადების“ ეპიდემიას, უსახელო ქალაქი რომ მოიცვა. მისი სიმპტომები ამგვარია: თვალეზზე თეთრი აფსკის (ბისტის) გაჩენა, გარესამყაროს საგნებსა და მოვლენებს ფარავს. გადამდები დაავადება მოულოდნელად იწყება და სწრაფად ვრცელდება. დროთა განმავლობაში მხედველობის უნარს რომანის ყველა პერსონაჟი კარგავს (ექიმი-ოკულისტის ცოლის გარდა). დაბრმავებულ ადამიანებს ხელისუფლება ქალაქგარეთ, მიტოვებულ ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში ათავსებს და გარეთ რომ არავინ გამოვიდეს, დაავადებულებს ჯარს მიუჩენს.

„სიბრმავე“ რომანი-იგავია, რასაც ხაზს უსვამს ნაწარმოებში სახელებისა და გეოგრაფიულ დასახელებათა არარსებობა. ტექსტი ხშირად უხეში, ფიზიოლოგიური აღწერებით არის გადატვირთული. ნაწარმოებში ავტორის სარკაზმი აშკარაა. რომანი ერთბაშად დაბრმავებულ, დაუნდობელ არსებათა სამყაროს წარმოადგენს, რომელთაც (ერთი ქალის გამოკლებით) ფიზიკურთან ერთად სულიერი მზერაც წართმეული აქვთ. ალეგორიული რომანის სიმბოლიკა ხსნის ავტორის ინტენციას: კათარზისის, ემპათიის გზით ადამიანები მანკიერებებისაგან გათავისუფლდებიან და პირველქმნილ, ღვთაებრივ არსს დაუბრუნდებიან. სარამაგუს აზრით, კაცობრიობას ეპიდემიებზე მეტად გულგრილობა ანადგურებს, ამგვარი საზოგადოება დასალუპად არის განწირული.

ნობელიანტი მწერლის ტექსტებში „ცნობიერების ნაკადის“ გამოძახილს ხედავენ. მისი სტილის თავისებურებად „ალტერნატიული რეალობის შექმნის“ მცდელობა მიიჩნევა. სარამაგუს რომანებში ხშირად წარმოუდგენელი ისტორიული სიტუაციებია აღწერილი. რომანისტიწის წერის მანერა გამორჩეულია: მისთვის ნიშანდობლივია ძალზე გრძელი წინადადებები, სასვენი ნიშნების თავისუფალი გამოყენება და ა.შ.

„სიბრმავეში“ მთავარ პერსონაჟებად გამოყვანილია ხუთი ბრმა უმწეო ადამიანი და ექიმის ცოლი, რომელიც ხედავს, მაგრამ, სხვებს რომ დაეხმაროს, სიბრმავეს იგონებს. ქალმა-ემპათმა მოახერხა, ამქვეყნიურ ჯოჯოხეთში მოხვედრილი

ადამიანების ჯგუფი წარმოდგენილი განსაცდელისაგან ეხსნა. ნაწარმოების ბოლოს ყველა დაბრმავებულს მხედველობა ერთბაშად დაუბრუნდება: მათ ჯერ სულიერად აეხილათ თვალი – მაშინ, როდესაც მდგომარეობის საშინელება გაიაზრეს და ერთმანეთის ფასი გაიგეს.

სიმბოლოლოგთა განმარტებით, სიბრმავეს ორგვარი სიმბოლურ-მითოლოგიური მნიშვნელობა ჰქონდა: ერთი მხრივ, „თვალთდაბნელება გონების დაბინდვასაც ნიშნავდა და ღვთაებრივი სინათლის ვერდანახვას, ურწმუნოებას, უმეცრებას განასახიერებდა“. მეორე მხრივ, უძველესი დროიდან არსებობდა რწმენა, რომ „უსინათლონი შინაგანი ხედვით დაჯილდოებული და მისწერი უნარით გამოირჩეული ადამიანები არიან“⁹.

„სიბრმავის“ გაგრძელება გახლდათ სარამაგუს მეორე რომანი სახელწოდებით „თვალის ახელა“, რომელიც მწერალმა რვა წლის შემდეგ, 2003 წელს, დაწერა. ავტორმა ახალ ნაწარმოებში იგივე პერსონაჟები გამოიყვანა. სიუჟეტის მიხედვით, ქალაქელები არჩევნებზე უხალისოდ მიდიან, რადგან ახსოვთ, რომ ეპიდემიის ჟამს ხელისუფლებამ ისინი ბედის ანაბარად მიატოვა. მათი უმეტესობა ბიულეტენს შეუვსებელს ტოვებს. მთავრობა პანიკაშია და დამნაშავეთა დასჯას კანონიერი მეთოდებით ცდილობს. ჟოზე სარამაგუ ორივე წიგნში მწვავედ აკრიტიკებს არსებულ სისტემას. მისი სიტყვით, „ბიუროკრატია ყოველთვის ბრმაა“.

პორტუგალიურ ენაზე სარამაგუს ხსენებული წიგნების სათაურები ყოფილა: „ესე სიბრმავეზე“, „ესე თვალის ახელაზე“. ცნობილია, რომ წერის ესეისტური მანერა შემოქმედს თავისუფალი რეფლექსირების მეტ საშუალებას აძლევს.

„სიბრმავეს“ ეპიგრაფად აქვს შეგონებათა წიგნის ფრაზა: „ვისაც თვალი აქვს, იხილოს, და ვინც იხილავს, შეიცნოს“. ნონა კუპრეიშვილის შენიშვნით, იესოს სიტყვები: „ბრმები ხართ და ბრმათა წინამძღოლნი... უყურებენ, მაგრამ ვერ ხედავენ, ესმით, მაგრამ ვერ იგებენ“ – „მწერლის მხატვრული ამოცანის გასაღებია“¹⁰.

სარამაგუს რომანის დასაწყისი დრამატული კოლიზიებით გამოირჩევა. „ზეზრაზე“ მწვანე შუქნიშანი ანთია, უამრავი ავტომობილი წითელი შუქის მოლოდინში გზაჯვარედინთან შეჯგუფებულია. ინთება მწვანე შუქი, ერთბაშად დაიდრებიან მანქანები, თუმცა შუა ნაკადში ერთი ავტომობილი უძრავად დგას. ტროტუარზე გროვდება ხალხი, ხელებს იქნევენ, ასიგნალებენ, მაგრამ ამაოდ. აღმოჩნდება, რომ მანქანის მძღოლი დაბრმავდა. კაცს გარეგნულად არაფერი ეტყობა: „ორივე თვალი მთელი და უვნებელი აქვს, გუგები – ბრჭყვიალა, სკლერა – ქათქათა, ფაიფურივით“. შეგროვილი ხალხი თანაგრძნობით იმსჭვალება. უსინათლო მამაკაცი

⁹ აბზიანიძე, ელაშვილი, 2012, 51.

¹⁰ კუპრეიშვილი, 2021, 300.

სახლში წაყვანას ითხოვს, თვალეზე ლიბრი გადაკვრია, „თითქოს რძის ზღვაში ჩავიძირეო“, – ეუბნება ირგვლივ მყოფებს. „მაშ, ეს სიბრმავე არ არის... რომ ბრმა-ვდებიან, როგორც ამბობენ, სიბნელეს ხედავენ“¹¹ – პასუხობს მას მძღოლი.

გამოუცნობი დაავადება, ადამიანებს უეცრად რომ აბრმავებს, დაავადებულებთან კონტაქტში მყოფ სხვა ადამიანებსაც სწრაფად გადაედებათ. მწერლის ხაზგასმით, „ეპიდემიის დროს ბრალი არავის მიუძღვის, ყველა მსხვერპლია“.¹² პირველ დაბრმავებულს თანამგრძნობი ადამიანები სახლში მიიყვანენ, სადაც ის უჩვეულო გარემოში აღმოჩნდება: „ყველაფერს სრული სითეთრე ფარავდა. იცოდა, რომ შინ იყო, თავის ბინასაც გრძნობდა სუნით... ამ დამაბრმავებელ და ყოვლისმომცველ სითეთრეში ჩაძირული, გრძნობდა, რომ ეს სითეთრე კი არ ფარავს, არამედ შთანთქავს არა მხოლოდ ფერებს... თვით საგნებსაც, ისევე, როგორც ადამიანებს, რომლებსაც ღრმად უხილავს ხდის“¹³.

მანამდე უცნობი გადამდები დაავადების სიმპტომები უცხოა ექიმი-ოკულისტი-სათვის, თუმცა პაციენტის გულმოდგინე გასინჯვის შემდეგ ის დაასკვნის, რომ პირველ დაბრმავებულს თვალეზე არანაირი პათოლოგია არ აღენიშნება. აქამდე სათვალესაც არ ვიყენებდით, – ეუბნება პაციენტი ექიმს და საკუთარ შემგრძნებას ასე გადმოსცემს: „თითქოს უცებ შუქი გამორთესო. თუმცა, არა, თითქოს ჩართესო“. მალე ოკულისტი, ისევე, როგორც უსინათლოსთან კონტაქტირებული სხვა ადამიანები, ასევე მოულოდნელად ბრმავდება. თვალის ექიმმა დაბრმავება განსაკუთრებით განიცადა. „ნეტავ, არასოდეს გათენდესო“, – ნატრობს ის, 38 წლის მამაკაცი, დილით კი თავის გასაჭირს მეუღლეს უმხელს. ქალი მედიცინაში კარგად ერკვევა და იცის, რომ „სიბრმავე გადამდები დაავადება არ არის“.

რომანის მიხედვით, „ქალი ქმარს გადაეხვია და სრულიად გულწრფელი წუხილისა და დარდის ყველა ნიშანი გამოხატა“¹⁴ ის არ მოერიდა დაავადების გადადების აშკარა საფრთხეს, კარანტინში სამკურნალოდ მიმავალ მეუღლეს ბარგი გაუმზადა და მის ჩემოდანში ჩუმად საკუთარი ნივთებიც ჩადო, შემდეგ ფურგონში ქმართან ერთად ჩაჯდა და მძღოლი მოატყუა: „ეს წუთია, რაც დაგებრმავდით“. ქალი-ემპათი სიბრმავეს მოიგონებს, რათა ქმრის გვერდით იყოს და გასაჭირში გვერდით დაუდგეს მას.

ავტორისეული ინტენციის ასახსნელად კონცეპტუალურია რომანის ის მონაკვეთი, სადაც მწერალი მრავალი ადამიანისაგან უკუგდებულ, სინდისის კატე-

¹¹ სარამაგუ, 2019, 3.

¹² იქვე, 47.

¹³ იქვე, 5.

¹⁴ იქვე, 310.

გორიაზე მსჯელობს. „სინდისის ცნება... მაინც არსებობს და მუდამ არსებობდა... სინდისი მოვათავსეთ სისხლის შემადგენლობაში, ჩვენს ცრემლებში და, უფრო მეტიც, თვალები სარკედ ვაქციეთ, შიგნით შებრუნებულ სარკედ, ასე მოურიდეblად რომ უარყოფს იმას, რის დამტკიცებასაც ამაოდ ცდილობს ბაგე.“¹⁵

შიგნით შებრუნებული სინდისის სარკეში რეალობაც გამრუდებულად ირეკლება, რაც მრავალ მანკიერებას უდებს სათავეს და ზეციური სასჯელიც არ აყოვნებს. რომანის მიხედვით, წამიერი და მოულოდნელია მსჯავრი პირველი დაბრმავებულის მანქანის ქურდისა, რომელიც დარწმუნებულია, რომ სიბრმავე გრიპის მსგავსი დაავადება არ არის და მას არ გადაედება, მაგრამ ოცდაათი ნაბიჯიც არ აქვს გადადგმული, რომ ქურდი ბრმავდება.

რომანში ბოლომდე გაურკვეველი რჩება დაავადების გამომწვევი მიზეზი, ანუ ეტიოლოგია თეთრი სენისა, რომელსაც სპეციალისტებმა არაკეთილხმოვანი სიბრმავე უწოდეს და, რამდენადაც ახალი შემთხვევების თავიდან ასაცილებლად ვაქცინა ჯერ კიდევ არ ჰქონდათ, ხელისუფლებამ გადაწყვიტა, ყველა დაბრმავებული და მათთან კონტაქტირებული პირები კარანტინში ერთად მოექციათ, რათა ინფექციის გავრცელება და მსხვერპლთა რაოდენობის ზრდა თავიდან აეცილებინათ.

მინისტრი, რომელსაც ეპიდემიასთან დაკავშირებული პროცესების მართვა ევალება, ვარაუდობს, რომ კარანტინი შეიძლება გაგრძელდეს ორმოცი დღე, ორმოცი კვირა, ან – ორმოცი წელიც. ხელისუფლება გულმოდგინედ მსჯელობს, დაავადების გავრცელების პრევენციისათვის როგორ შეარჩიოს საკარანტინე სივრცე. უპირატესობას ფსიქიატრიული საავადმყოფოს ცარიელ შენობას ანიჭებენ, რადგან მას მასიური გალავანი და მოძველებული, თუმცა, ხელისუფალთა აზრით, გამოსაყენებლად ვარგისი ინფრასტრუქტურა აქვს.

რომანში ერთადერთი თვალზილული ქალი კარგად ხედავს მიტოვებული ფსიქიატრიული საავადმყოფოს აუტანელ გარემოს: ორ რიგად ჩამწკრივებულ რკინის საწოლებს, ნაცრისფერ თეთრეულს, ბინძურ საპირფარეშოს, სამზარეულოს, საავადმყოფოს, საჭმელის მოძველებული სუნიით. „ნახევრად ღია კარადაში გიჟის პერანგები ეკიდა“ და ა.შ.

ქალი ქმარს ვერ უმხელს, რომ დაავადებულები საგიჟეთში მოიყვანეს. ექიმი მეუღლეს სთხოვს, შინ წავიდეს, მაგრამ ამაოდ. „რამდენიმე დღეში ან ერთ წუთში შეიძლება მეც დავბრმავდე“, – ჯიუტად პასუხობს ქალი, – „აქ დავრჩები და დაგეხმარები შენც და სხვებსაც“.¹⁶ ფსიქიატრიულის კარზე მიმაგრებული დინამიკი იზოლირებულ ბრმა ადამიანებს სამთავრობო ინსტრუქციებს ზედმინევნიტ აც-

¹⁵ იქვე, 17.

¹⁶ იქვე, 62.

ნობს. ექიმი-ოკულისტი ამ განკარგულებათა მკაცრი შინაარსით ხვდება, რომ ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში გამოკეტილი დაავადებულები ცოცხლად ამოქოლეს და დასალუპავად განირეს.

ამ სასტიკ გარემოში მოხვედრილ ბრმა ადამიანებს უჭირთ სადილის დარიგება, პირადი ჰიგიენის დაცვა, მიცვალებულებს ვერ მარხავენ, გარეთ ვერავენ გადის, საავადმყოფოს ზღურბლთან შეიარაღებული ჯარისკაცები მორიგეობენ. მათი ავტომატების ჯერი ავადმყოფებში პანიკას იწვევს. ექიმის თვალხილული ცოლი დაბრმავებულებს მხსნელ ანგელოზად ევლინება: ის შეძლებისდაგვარად ყველას ეხმარება და ამქვეყნიურ ჯოჯოხეთს უმსუბუქებს.

ქვეყანაში ეპიდემია ფართო მასშტაბებს იძენს და დაავადების მსხვერპლთა რაოდენობა თანდათან იზრდება: კარანტინში გამოკეტილ უსინათლოთა რიცხვი ხუთიდან 240-მდე აღის, რაც ფსიქიატრიული საავადმყოფოს ბედკრულ ბინადართა მდგომარეობას კიდევ უფრო ამძიმებს. კარანტინში მყოფთათვის მსოფლიოსთან დამაკავშირებელი ერთადერთი საშუალება მოხუცის რადიომიმღებია, რომლითაც წვალებით, ფრაგმენტულად იტყობენ გარესამყაროს სიახლეებს, მათ შორის, ცნობებს სიბრმავის ეპიდემიის წარმოუდგენელი გაფართოების შესახებ. რადიო იტყობინება, რომ ავარია შეემთხვა ცარიელ ავტობუსს, რადგან მისი მძღოლი უეცრად დაბრმავდა; ლაინერი ავიაკატასტროფაში მოჰყვა ხომალდის მეთაურის დაბრმავების გამო და ა.შ.

რომანში ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში დატრიალებული უსასტიკესი მიკროაკოკალიფსის სცენებია წარმოდგენილი: ჩნდება ხანძარი, ბრმა ადამიანები არ ინდობენ და უკიდურესობამდე ამცირებენ ერთმანეთს, ისპობა, ფეხქვეშ ითელება ყოველგვარი ღირებულება, პერსონაჟებს არა აქვთ სახელები, გვარები, იდენტობა. ერთადერთ თვალხილულ გმირს, უმწეო ადამიანების უანგაროდ შემწე ექიმი-ოკულისტის ცოლს ბანდის მეთაური და მისი ხროვა სასტიკად ამცირებს, თუმცა, თავსდამტყდარი უბედურების მიუხედავად, ქალი თავის განზრახვაზე ხელს არ იღებს. „შეიძლება ითქვას, რომ „სიბრმავის“ ავტორი ქმნის პოსტაპოკალიპტურ ტექსტს.“¹⁷

ამ ტოტალური სისასტიკის ფონზე სიმპტომურია ექიმის ცოლის სიტყვები: „დამცირების ყველა საფეხური გამოვიარეთ, ფსკერზე დავეშვიტ, რომლის მერე აღარც არაფერია, და სიმდაბლის ზღვარს მივალწიეთ... ახლა ყველა თანასწორნი ვართ სიკეთისა და ბოროტების წინაშე“¹⁸.

სულისშემძვრელია ამ სხვებისთვის თავგანწირული, ერთადერთი თვალხილული ქალბატონის ხვედრი და ტრაგიზმი ირეკლება მის სიტყვებშიც: „დედო-

¹⁷ კუპრეიშვილი, 2021, 299.

¹⁸ სარამაგუ, 2019, 279.

ფალი კი არა ვარ, მხოლოდ ის ვარ, ვინც იმისთვის გაჩნდა, რომ ნახა ყოფიერების მთელი საშინელება, თქვენ გრძნობთ ამას, მე კი ვხედავ კიდეც“.

რომანის პერსონაჟის – შავსათვალიანი ქალიშვილის ფრაზას – „მხოლოდ შენი თვალების წყალობით ვართ ცოცხლები“, – ექიმის ცოლი პასუხობს: „სამყარო სავსეა ცოცხალი უსინათლოებით“. ადამიანური სათნოებით გამორჩეული ქალბატონის რწმენით, უკვდავი არავინ არის, მაგრამ „არც სულ უსინათლოები უნდა ვიყოთ“. ამ საოცარი ადამიანური გაგების ემპათი ქალისათვის თავად სიცოცხლეა დღესასწაული და ის ცდილობს, კარანტინში მოთავსებული, სასიკვდილოდ განწირული ადამიანები სწორედ სიცოცხლისაკენ შემოაბრუნოს და გაამხნევოს ისინი: „ახლა ერთადერთი სასწაულის მოხდენა შეგვიძლია და ეს სასწაულია ის, რომ ვიცოცხლოთ... დღიდან დღემდე ფრთხილად ვატაროთ ეს ნაზი ქალბატონი – სიცოცხლე, ვითომ უსინათლოა და არ იცის, საით წავიდეს, ან იქნებ ასეცაა, იქნებ მართლა უსინათლოა და ჩვენ მოგვენდო მას მერე, რაც გონება მოგვცა“¹⁹. შავსათვალიანი ქალიშვილის მრავლისმთქმელი ფრაზა ხსნის ავტორის მთავარ სათქმელს: „სრული ჭეშმარიტებაა, რომ უსინათლოზე უარესია ის, ვისაც არ უნდა, რომ ხედავდეს“.

ნაწარმოებში დროის კონცეპტის ორიგინალური გააზრებაა წარმოდგენილი: „წინასწარ ვერასდროს მიხვდები, ვინ რისი გამკეთებელია, უნდა აცალო, დროს დრო მისცე, დრო ყველაფერს განაგებს, ჩვენს წინააღმდეგ თამაშობს და ყველა კოზირი მის ხელშია“²⁰. დრო დაავადებულთა სიბრმავის მკურნალიც ხდება. ერთად გადატანილი ადამიანური უბედურებისა და ერთად განცდილი კატარზის შემდეგ ყველაფერი თავის ადგილას დგება.

რომანის მიხედვით, თავდაპირველად თვალი პირველ უსინათლოს აეხილა და ის ჯერ ცოლს, შემდეგ ყველა დაბრმავებულს შეშლილივით გადაეხვია. მეორე, ვისაც მხედველობა დაუბრუნდა, შავსათვალიანი ქალიშვილია. მას „მთელი ამ ხნის განმავლობაში თვალი არ მოუხუჭავს, თითქოს მხედველობა სადღაც შიგნით კი არ უნდა აღდგენილიყო, არამედ გარედან უნდა შესულიყო თვალებში“²¹.

უკვე გამთენიისას თვალი თავად ექიმს აეხილა და ცხადი გახდა, რომ მხედველობა ყველას დაუბრუნდებოდა და ეს მხოლოდ დროის ამბავი იყო. მწერლის თქმით, „ეს დღესასწაული ქალაქში მზის ამოსვლას ჰგავდა“. გამოჯანსაღებულმა ადამიანებმა საზეიმო სუფრა გაშალეს, რომელსაც „სიხარული ამშვენებდა... ისინიც კი, ვინც ჯერ კიდევ უსინათლო იყო, იცინოდა, თითქოს უკვე ახელილი თვალები მისი ყოფილიყო“.

¹⁹ იქვე, 301.

²⁰ იქვე, 324.

²¹ იქვე, 331.

რომანის ბოლოს პარადოქსული მომენტი დგება: მას შემდეგ, რაც ყველა დაბრმავებულს თვალი აეხილა, ექიმის ცოლი ჩაიძირა თვალისმომჭრელ რძისფერ სინათლეში. მან „ზეცას ახედა და სრული სითეთრე დაინახა... შიშმა თვალები ძირს დაახრევინა. ქვემოთ კი ქალაქი ისეთივე დარჩა, როგორიც იყო“²². მრავალი უბედურების გადამლახავი ქალიც ბოლოს ეპიდემიის მსხვერპლი ხდება, თუმცა დაავადებულებთან ერთად გადატანილი ჯოჯოხეთი მას თავსდამცდარი განსაცდელის ბედნიერი დასასრულის იმედს აძლევს. რატომ გაიმეტა ავტორმა ემპათი ქალი, ურომლისოდაც დაბრმავებული ადამიანები ამქვეყნიურ ჯოჯოხეთს თავს ვერ დააღწევდნენ? ვფიქრობთ, იმავე განსაცდელის მოვლენით ჟოზე სარამაგუმ მასაც საშუალება მისცა, კათარზისის გზით ახალი სულიერი სიმაღლეებისათვის მიეღწია. არსებობს მოსაზრება, რომ „ემოციური კათარზისი გარკვეულ რესტავრაციას ან განახლებას იწვევს... ის პიროვნების ცხოვრების პოზიტიურ ცვლილებას ასახავს“²³.

რომანში მითითებულია, რომ ეპიდემიის მსხვერპლი ადამიანები თეთრ, რძისფერ ნისლში იძირებიან, რაც შემთხვევითი არ უნდა იყოს. სიმბოლოლოგთა განმარტებით, „თეთრი – სინათლის აბსოლუტური ფერია და ამიტომაც უმანკოების, ჭეშმარიტების, მსხვერპლის უბინოებისა და ღვთაებრიობის სიმბოლო გახლავთ“²⁴. ის ზეგარდმო სიბრძნის ფერია, შავისაგან განსხვავებით, რომლის სიმბოლიკა ძირითადად სიკვდილს, სიბნელეს, ბოროტებას, მწუხარებას უკავშირდება. რძე აღორძინების, სიცოცხლისა და უკვდავების სიმბოლოდ მიიჩნევა. ვფიქრობთ, ფერების სიმბოლიკა ჟოზე სარამაგუს რომანის მთავარი სათქმელის გააზრებაში გვეხმარება. ავტორის ინტენციით, ეპიდემიის თუ სხვა მოვლენილი კოსმიური განსაცდელის დაძლევა, მანკიერებებისაგან გათავისუფლება კათარზისის, ემპათიის გზით არის შესაძლებელი. ერთმანეთის დახმარებით, თანადგომით, თანაზიარობით ადამიანები მიწიერ ჯოჯოხეთს გადაურჩებიან, განიწმინდებიან და პირველქმნილ, ღვთაებრივ არსს დაუბრუნდებიან. საყურადღებოა რომანის ინტენციის ბოზ ქარბერისეული შეფასება: „სიბრმავე ტექსტში ჩვენ უნდა გავიაზროთ არა როგორც ალეგორია, არამედ, როგორც ალტერნატიული რეალობის კვლევა“²⁵.

პროვიდენციალიზმი სამყაროს მოაზრებს ღმერთის ან მითიური განგების გამოვლენად, სადაც ადამიანი აქტიურად მონაწილეობს ისტორიის ფორმირებასა და ღმერთის განგების განხორციელებაში. ამ კუთხით, ჟოზე სარამაგუს რომანი

²² იქვე, 334.

²³ კვატაია, 2021, 543.

²⁴ აბზიანიძე, ელაშვილი, 2012, 85.

²⁵ მეტრეველი, 2021, 556.

შეიძლება შეფასდეს როგორც პროვიდენციალური, რადგან რომანში სიბრმავის წარმოშობის მიზეზი უცნობია და გამოწვეულია ადამიანური ცოდვებითა და მორალურ სისუსტეებით. რომანის ბოლოს იკვეთება – კაცობრიობის სულიერი განახლებისა და ახალი ცხოვრების დაწყების ნიშნებიც: სიბნელიდან ნათელში გამოსვლა, განწმენდა და ღვთაებრივ არსში დაბრუნება, ასევე პროვიდენციალური ტექსტების ძირითადი მახასიათებლებია. რომანი აღწერს არა მხოლოდ ფიზიკურ სიბრმავეს, არამედ ეგზისტენციალურ სიბრმავესაც, როცა ადამიანები ერთმანეთთან ემოციურ და სულიერ კავშირს კარგავენ. სიუჟეტი ასევე მიუთითებს კათარზისის პროცესზეც, რომელიც მორალური შეცდომების აღიარებიდან ადამიანების სულის განახლებამდე მიდის. თანამედროვე კონტექსტში რომანი ასახავს ეგზისტენციალურ და ჰუმანისტურ გამოწვევებს, რომელთა წინაშეც თანამედროვე კაცობრიობა დგას: ტექნოლოგიური პროგრესი, გლობალური კრიზისები, დეჰუმანიზაცია და სოციალური თუ პოლიტიკურ-ეთიკური დაპირისპირებები. ამ თვალსაზრისით, სარამაგუს „სიბრმავე“ შესაძლებელია განვიხილოთ როგორც „აქ და ახლა“ მიმდინარე სულიერი და სოციალური განსაცდელის ალეგორია, რომლის გადალახვა დაკავშირებულია ადამიანის სულიერ განახლებასა და ღვთაებრივ ტრანსფორმაციასთან.

გამოყენებული სამეცნიერო ლიტერატურა

- აბზიანიძე ზ., ელაშვილი ქ., სიმბოლოთა ილუსტრირებული ენციკლოპედია, ტ. 2, თბილისი, 2012 [abzianidze z., elashvili k., simbolota ilust'rirebuli entsik'lop'edia, t. 2, tbilisi, 2012]
- კვათია მ., კათარზისის თანამედროვე მხატვრულ-ალეგორიული რეფლექსირებისათვის, წიგნში: ლიტერატურათმცოდნეობის თანამედროვე პრობლემები, N15, თბილისი, 2021 [k'vat'aia m., k'atarzisis tanamedrove mkhat'vrul-alegoriuli repleksirebisatvis, ts'ignshi: lit'erat'uratmtsodneobis tanamedrove p'roblemebi, N15, tbilisi, 2021]
- კუპრეიშვილი ნ., ჟოზე სარამაგუს სიბრმავე, როგორც მომავლის წინასწარმეტყველება, წიგნში: ლიტერატურათმცოდნეობის თანამედროვე პრობლემები, N15, თბილისი, 2021 [k'up'reishvili n., zhoze saramagus sibrmave, rogorts momavlis ts'inasts'armet'q'veleba, ts'ignshi: lit'erat'uratmtsodneobis tanamedrove p'roblemebi, N15, tbilisi, 2021]
- მეტრეველი ლ., სიბრმავე – ეპიდემია ტექსტში (ჟოზე სარამაგუს „სიბრმავის“ მიხედვით), წიგნში: ლიტერატურათმცოდნეობის თანამედროვე პრობლემები, N15, თბილისი, 2021 [met'reveli l., sibrmave – ep'idemia t'ekst'shi (zhoze saramagus „sibrmavis“ mikhedvit), ts'ignshi: lit'erat'uratmtsodneobis tanamedrove p'roblemebi, N15, tbilisi, 2021]
- სარამაგუ ჟ., სიბრმავე, ნ. ვაშალომიძის თარგმანი, ბათუმი, 2019 [saramagu zh., sibrmave, n. vashalomidzis targmani, batumi, 2019]

- Akhtar A., The Dark Side of Illness: Jose Saramago's Critique of Human Nature in Blindness, Journal for Research Scholars and Professionals of English Language Teaching, Vol. 7, No. 36, 2023
- Esmaeili S., Zohdi E., Panopticism in José Saramago's Blindness, Theory and Practice in Language Studies, Vol. 5, No. 12, 2015
- Jorge B., Carvalho J., José Saramago's „Blindness” and a Vision for Mental Healthcare: Perspectives in the Fields of Literature, Architecture, Philosophy, Politics and Economics, European Psychiatry, Vol. 66, No. 1, 2023
- Kareem R., Farhan H., The Language of Evaluation in Jose Saramago's Blindness via Appraisal Theory, International Linguistics Research, Vol. 5, No. 1, 2022
- Neiva A. de A., Biopolítica e subjetivação em Ensaio sobre a cegueira, de José Saramago, Revista do Centro de Estudos Portugueses, Vol. 39, No. 62, 2019
- Nogueira C., Ensaio sobre a Cegueira, de José Saramago: A Literatura e o Mal, Romance Quarterly, Vol. 67, No. 2, 2020
- Santos V., A cegueira como metáfora do estranhamento social capitalista; Blindness as a metaphor for estrangement capitalist social, Sofia, Vol. 11, No. 1, 2022
- Stanley S. K., The Excremental Gaze: Saramago's Blindness and the Disintegration of the Panoptic Vision, Critique Studies in Contemporary Fiction, Vol. 45, No. 3, 2004

Manana Kvataia*

PARADIGMATIC MODEL OF HUMANISTIC FORECASTING OF THE MICRO-APOCALYPSE CONCEPT

Abstract

The civilizational metamorphosis of the modern world necessitates the creation of new time dimensions, consciousness and ideologies, as well as the expansion and reinterpretation of the existing space. Future studies, as a science, imply the sociological forecasting of future developments. Dystopian texts, the main feature of which is the criticism of the viciousness of the various political systems, provide valuable insight for a deeper understanding of these processes.

In his dystopian novel *Blindness* (2005), José Saramago, the Portuguese Nobel Prize winner and master of magical realism, advocates the idea of equality of mankind and humanism. The author's concept is that in the age of globalization, technological dependence alienates individuals from both nature and each other, gradually leading to moral or spiritual blindness. In this providential novel, a mysterious epidemic sweeps through the city: people suddenly lose their sight due to an unknown, contagious disease, as if submerged in a white, milky sea.

José Saramago's *Blindness* depicts a micro-apocalyptic hellish world inhabited by merciless, blind creatures, where people are deprived of both physical sight and spiritual vision. Understanding the symbolism of the novel clarifies the author's intention: salvation lies in the purging of vice. Through catharsis, humans may return to their original, divine essence.

Keywords: José Saramago, Dystopian Novel, Blindness, Sociological Forecasting of the Future.

* Senior Researcher at Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University. <https://orcid.org/0009-0003-7218-3360>